

تأثیر سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستائیان مطالعه موردی روستاهای بخش میان جلگه شهرستان نیشابور

حمید رضا عسکرزاده- دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
حمید جعفری- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

hamid. jafari@iaui.ac.ir

ابوالفضل بهنیا فر- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

چاپ: ۱۴۰۴/۹/۲۹

پذیرش: ۱۴۰۴/۵/۳

دریافت: ۱۴۰۴/۳/۱۰

چکیده

کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چند بعدی است که از مؤلفه هایی چون زمان و مکان و نیز ارزشهای فردی و اجتماعی تأثیر می پذیرد. توجه ویژه به سرمایه های معیشتی جهت بهبود کیفیت زندگی روستائیان از اهمیت خاصی برخوردار بوده و بهره مندی، برخورداری، بهزیستی و رفاه فردی یا اجتماعی در روستاها را شامل میشود. این مقاله با هدف ارزیابی تأثیر سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستائیان در روستاهای بخش میان جلگه شهرستان نیشابور تهیه شده است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی - تحلیلی است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون T تک نمونه ای با تحلیل مؤلفه های اصلی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل ۴۱ روستای با جمعیت بیشتر از ۱۰۰ نفر بوده که ۲۵ درصد آنها (۱۰ روستا) با ۱۷۰۰ خانوار مطابق فرمول کوکران به عنوان نمونه برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. روایی پرسشنامه با استفاده از تکنیک روایی صوری تایید گردید ضمن آنکه پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجش و برای همه ابعاد مورد بررسی، بالای ۰/۸۵ بود که نشان دهنده پایایی مطلوب پرسشنامه است. نتایج تحقیق نشان داد که از بین سرمایه های انسانی مشارکت روستائیان بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی روستائیان داشته و پس از آن جایگاه و نقش زنان و امنیت در رده بعد قرار گرفته اند.

واژگان کلیدی: سرمایه های انسانی، کیفیت زندگی روستائیان، بخش میان جلگه شهرستان نیشابور

مقدمه

در دهه های اخیر تفاوت سطح زندگی در شهر و روستا، یافتن شغل و درآمد بیشتر، استفاده از امکانات آموزشی و بهداشتی و تفریحی بیشتر جزو انگیزه های عمده مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک به پایتخت و شهرهای بزرگ بوده است. (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۲: ۵۳) پیامدهای این روندها را می توان در محله های فقیرنشین، حلبی آبادها و سکونتگاههای غیررسمی در نواحی شهری که روز به روز در حال گسترش هستند در جای جای جهان سوم مشاهده کرد. در آنجا کارگران بیکاری که از نواحی روستایی آمده اند ناامیدانه در جستجوی هر نوع کار (بیشتر در بخش غیررسمی) هستند. اما متأسفانه شواهد و تجربیات نشان می دهد که به حق و وظیفه توسعه جوامع و فضاهای روستایی، به تناسب سهم، جایگاه و کارکرد آن در اقتصاد ملی، کم توجهی شده و حوزه های روستایی در شرایط کاملاً نابرابر از جهت دسترسی به فرصت ها و منافع حاصل از رشد و توسعه قرار گرفته اند. از این رو تعادل های اجتماعی، اقتصادی

و سرزمینی در جهت بالندگی جوامع روستایی و تسهیل رشد و ارتقای این جوامع، ضرورتی اساسی و اجتناب‌ناپذیر محسوب می‌شود. (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۰)

علاوه بر ابعاد کالبدی و متغیرهای اقتصادی مؤثر بر کیفیت زندگی، در روابط اجتماعی انسانی بین روستائیان نیز عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی ایشان نشان می‌دهد که مشارکت و همکاری‌های اجتماعی روستائیان می‌تواند بر کیفیت زندگی آنها مؤثر باشد و در دهه‌های اخیر با اولویت یافتن هدف اجتماعی توسعه و تدوین آنها در قالب برنامه‌های توسعه به تدریج نگرش انسانی و جامعه‌شناختی درباره کیفیت زندگی در نوشتارهای توسعه و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری کلان کشورهای پیشرفته راه یافته است. (عنابستانی، ۱۳۹۴: ۸۶)

از اهدافی که برنامه‌ریزی توسعه روستایی طی سالیان متمادی دنبال می‌نماید، سرمایه‌های انسانی ازجمله افزایش رفاه روستائیان و بهبود کیفیت زندگی آنان است. (رضوانی، ۱۳۹۱: ۲۵) چرا که ارتقای همه‌جانبه کیفیت زندگی در زمینه‌های کالبدی، محیطی، آموزشی، سلامت و بهداشت، اوقات فراغت، اشتغال و درآمد می‌تواند در نگه‌داشت جمعیت روستایی بسیار مؤثر باشد. در دهه‌های اخیر شناسایی، ارزیابی و بهبود کیفیت زندگی جزء اهداف اصلی محققان جامعه، برنامه‌ریزان و کارگزاران دولتی بوده است. کیفیت زندگی می‌تواند یکی از پیامدهای پر اهمیت در ارزیابی سلامت جامعه باشد. چنانچه در تعریف سازمان بهداشت جهانی از سلامت نیز بر این نکته تأکید دارد. به عقیده برخی از محققین فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره همگی از پیامدهای نبود توجه به کیفیت زندگی در نواحی روستایی می‌تواند ناشی شود. بر این اساس، برای نیل به توسعه پایدار توجه به توسعه روستایی و افزایش سطح کیفیت زندگی روستائیان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. (قنبری، ۱۳۹۲: ۷۳) بنابراین برنامه‌ریزی و مدیریت مشارکتی دولت و مردم در جهت ارتقای سرمایه‌های انسانی در جهت کیفیت زندگی ساکنین روستایی امری ضروری است. چرا که مفهوم کیفیت زندگی می‌تواند به عنوان ابزار نیرومند جهت نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه در جامعه استفاده شود و به برنامه‌ریزان برای نظارت بر اجتماع، ارزیابی ثمربخش و کارائی سیاست‌ها و برنامه‌های فصلی و تدوین برنامه‌های جدید کمک کند.

در سالیان اخیر جمعیت روستایی استان خراسان رضوی روند کاهشی قابل توجهی است. بنابراین بررسی و تحلیل آثار سرمایه‌های انسانی بر کیفیت زندگی روستائیان ضرورت دارد.

مبانی نظری

حیطه مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز و نبوده است. (Baldwin.Etal 1992:1)

برخی از پژوهشگران بین دو موضوع در مورد کیفیت زندگی تمایزی قائل شده‌اند، یکی این که میتوان کیفیت زندگی را در واحدها یا سطوح مختلف فردی، خانوادگی، اجتماع، دولت‌ها در سطح جهان تحلیل کرد و دیگرآنکه میتوان کیفیت زندگی را در دو شکل ذهنی و عینی سنجید. (ماجوی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۱)

کیفیت زندگی با توسعه اقتصادی - اجتماعی و بهبود و بهسازی سطوح زندگی معنا می یابد. مطالعات متعددی نشان می دهند که کیفیت زندگی نقش فزاینده ای در رشد اقتصادی و اجتماعی دارد. (Delleval, 2001:35)

در برخی از منابع، کیفیت زندگی با امکانات مادی و معنوی شامل سلامتی، محیط زندگی، قوانین، تساوی حقوق، اشتغال و خانواده و مانند اینها بیان می شود. (Vankam.Petal, 2003:7)

از طرفی بهبود کیفیت زندگی می تواند زمینه های دیگر توسعه، مانند توسعه اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و خدماتی را به همراه داشته باشد. (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۸)

بر طبق گفته فینویک، ناگلیروبرون (۱۹۹۶) کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و خود معنای واقعی ندارد بلکه صرفاً افراد به آن معنا می بخشند. (Colldos and Duane, 1999:146) براساس برداشت کامپ و همکاران مفهوم کیفیت زندگی به طور عمیقی از تفکر مرتبط با سلامت نشأت میگیرد و دیدگاه واحدی درباره علت آن وجود ندارد. (Kampetal, 2003:9)

در توصیفی دیگر از کیفیت زندگی آمده است کیفیت زندگی به معنای داشتن زندگی خوب و احساس رضایت از آن است و می توان میزان واقعی رفاه افراد و گروه ها را تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی عمومی، کیفیت زندگی نامید. (قالیباف و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۶)

شاخص امروزین پیشرفت اجتماع "کیفیت زندگی" است. این اصطلاح دربرگیرنده مهمترین عواملی است که شرایط زندگی در جامعه و رفاه شخصی افراد را تعیین می کنند. طی دهه های اخیر کیفیت زندگی یکی از اساسی ترین نکات مورد توجه در علوم اجتماعی بوده است و برای ارزیابی پارامترهای مادی توسعه اقتصادی در کنار پارامترهای غیرمادی چون کیفیت کار، سطح باسوادی و فرهنگ، استاندارد پزشکی و بهداشت، کیفیت فراغت و تفریح، شرایط محیط زیست، جو سیاسی، احساس خوشبختی انفرادی و حتی آزادی و اتحاد ملی بررسی می شود. (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸، ۹۰)

مفهوم کیفیت زندگی اغلب به عنوان رضایت از زندگی، خوشبختی و سعادت، رفاه، و آسایش و حسن انجام و اجرا شناخته می شود. کیفیت زندگی مرتبط با ابعاد ذهنی و فردی است و سطح تحقق نیازهای انسان را منعکس می کند. (Zielinskaetal, 2010:1)

کیفیت زندگی به وسیله فرد و برحسب بسیاری عوامل از قبیل سبک زندگی، تجربیات قبلی، امید به آینده، رویاها و آرزوها تعریف می شود. (walkevetal, 2008:344)

بر اساس دیدگاه پال، کیفیت زندگی به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی - روانی و مادی جامعه تعریف گردیده و در این زمینه از کیفیت زندگی روستایی نیز به مفهوم چگونگی شرایط و وضعیت زندگی خانواده های روستایی یاد شده است. (Palond Kamar, 2005:18)

کیفیت زندگی به وسیله فرد و برحسب بسیاری عوامل از قبیل سبک زندگی، تجربیات قبلی، امید به آینده، رویاها و آرزوها تعریف می شود. (Walkevetal, 2008:344)

بر اساس دیدگاه پال، کیفیت زندگی به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی - روانی و مادی جامعه تعریف گردیده و در این زمینه از کیفیت زندگی روستایی نیز به مفهوم چگونگی شرایط و وضعیت زندگی خانواده های روستایی یاد شده است. (Palond Kamar, 2005:18)

با توجه به تعاریف متعدد از کیفیت زندگی می توان این مفهوم را متناسب با رشته جغرافیا و به ویژه جغرافیای روستایی چنین تعریف کرد:

کیفیت زندگی روستایی بیانگر شرایطی است که میزان بهره مندی، برخورداری، بهزیستی و رفاه فردی یا اجتماعی در روستاها را نشان می دهد. این مفهوم به چگونگی زندگی روستایی اشاره دارد و با استفاده از شاخص های معین عینی (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی) و ذهنی (رضایت مندی) می توان به زیست فرد یا جامعه روستایی پی برد. کیفیت زندگی جوامع شهری و روستایی کاملاً متفاوت بوده و کیفیت زندگی در روستاها اغلب پایین تر است. از جمله دلایل آن فقر گسترده، نابرابری در توزیع امکانات، برخورداری نبودن از حداقل شرایط زندگی مانند دسترسی نداشتن به آب بهداشتی سالم و فاضلاب مناسب در روستاها می باشد. (Hamav, 2006:14)

در رویکرد معیشت پایدار شناخت وضعیت سرمایه های افراد فقیر، استراتژی هایی که برای امرار معاش در اختیار می گیرند، نتایجی که خواستار هستند و بستر آسیب پذیری که در آن فعالیت می کنند، اساسی است. سرمایه ها جزو اساسی از معیشت افراد به خصوص قشر فقیر می باشند، مردم نیازمند این سرمایه ها متفاوت هستند تا به اهداف تعریف شده شان برسند. (شریفی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۲)

در رویکرد معیشتی منابع به پنج گروه تقسیم می شوند:

- ۱- سرمایه انسانی (مهارت، آموزش و سلامت)؛
- ۲- سرمایه فیزیکی (ابزار، تجهیزات، وسایل حمل و نقل و بازار فروش)؛
- ۳- سرمایه مالی (پول، پس اندازها، دسترسی به وام و قرض)؛
- ۴- سرمایه طبیعی (زمین، آب و دام)؛
- ۵- سرمایه اجتماعی (شبکه ها و اتحادیه ها)؛ (شهرکی و شریف زاده، ۱۳۹۴: ۹۹)

جغرافیدانان همواره هدف غایی مطالعات جغرافیایی را ارتقای کیفیت زندگی انسان عنوان کرده اند، مکتب جغرافیای رفتار فضایی در پی شناخت نقشه های ذهنی افراد و پرده برداری از ادراکات عمیق آنها درباره مکان هاست. (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۵)

در دهه های اخیر که توسعه از مفهوم پارادایم، رشد اقتصاد محض با حیطه های دیگر عجین شده و با مفاهیم توسعه انسانی، عدالت اجتماعی، پرورش و خلاقیت بشر، برابری در همه شئون اقتصاد، اجتماعی و سیاسی برای همه مردم بیان شده است. روستا که کوچکترین واحد جغرافیایی، سکونتگاه و محل تجمع گروه هاست نیز از مقوله خارج

نیست چرا که اولین زیستگاه انسانی به شمار می‌رود. با وجود گسترش شهرها و مراکز شهری در هر کشور هنوز اکثریت مردم جهان در روستاها پراکنده اند، ویژگی های مشترک روستا را به طور سیستماتیک در مقولات زیر طبقه بندی کرده اند:

- پایین بودن سطح زندگی

- بیکاری و پایین بودن میزان بهره وری کار

- وابستگی زیاد به تولیدات کشاورزی و یا مواد اولیه صادراتی

- وابستگی اقتصادی و آسیب پذیری در روابط بین المللی؛

- مشخصه های اجتماعی

الف) نابرابری اجتماعی؛ ب) ضعف طبقات متوسط؛ ج) بی سوادی؛ د) مسائل بهداشتی و درمانی؛

- مشخصه های سیاسی (از کیا، ۱۳۸۱: ۲۰)

پیشینه تحقیق

موفقیت یک تحقیق علمی، بدون شناخت مسائل و مشکلات جامعه مورد مطالعه و بدون شناخت فعالیت هایی که تاکنون انجام گرفته، ممکن نیست. (نبوی، ۱۳۷۶: ۱۲) در این راه یکی از مهم ترین مراحل آگاهی نسبت به پیشینه تحقیق است. (نادری و دیگران، ۱۳۶۸: ۲۰۴)

در جدول شماره ۱ به تعدادی از پژوهش هایی که در این زمینه انجام شده است اشاره شده است :

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیق

عنوان	نویسنده	نوع اثر	سال	محل نشر	نتایج
بررسی اثرات فرهنگی و اجتماعی بر کیفیت زندگی روستائیان: مورد مطالعه روستاهای استان خراسان رضوی	اکبری و مهدوی	مقاله	۱۴۰۲	فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی	عوامل فرهنگی و باور های اجتماعی برای مناطق مورد تحقیق به میزان قابل قبولی در انتظار کیفیت زندگی مطلوب تاثیر داشته و با افزایش باورهای اجتماعی مثبت و راهگشا، شاهد میزان رضایت مندی در حوزه تحقیق بوده اند.
تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر کیفیت زندگی روستائیان در استان فارس	زارعی و رضایی	مقاله	۱۴۰۲	فصلنامه پژوهش های برنامه و توسعه	نتایج نشان می دهد که توسعه زیرساخت های اقتصادی و اجتماعی نقش کلیدی در ارتقای کیفیت زندگی دارد.

نقش مشارکت اجتماعی در بهبود کیفیت زندگی روستائیان: مطالعه موردی در استان البرز	محسن زاده و رحمانی	مقاله	۱۴۰۱	فصلنامه آمایش و توسعه	تشکیل انجمن های کوچک محلی در قالب شرکت های تعاونی، انجام کارهای گروهی بجای کار انفرادی را در این مطلب نتیجه گیری نموده اند.
تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستائیان در مناطق مرزی ایران	اکبرنژاد و حسینی	مقاله	۱۴۰۱	جغرافیا و روابط انسانی	افزایش درآمدهای کشاورزی، بهبود راه های روستایی از بخش های بزرگتر و شهرستان های اطراف، افزایش اطلاعات خانوارها در استفاده از تکنولوژی مؤثر در تولیدات کشاورزی در بهبود کیفیت زندگی روستائیان تاثیر دارد.
نقش توسعه پایدار روستایی در بهبود کیفیت زندگی روستائیان	رحیمی و محمدی	مقاله	۱۴۰۱	جغرافیا و روابط انسانی	عوامل مختلفی مانند دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزشی و زیرساخت ها در بهبود کیفیت زندگی روستائیان تاثیر دارد.
سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاههای روستایی بخش مرکزی شهرستان اسلام آباد غرب	میرزائیان وهمکاران	مقاله	۱۳۹۵	فصلنامه جغرافیایی سرزمین	و نتیجه نشان میدهد که مولفه های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی از نظر میزان رضایت مندی از کیفیت زندگی کمتر از حد متوسط می باشد.
تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه های روستایی	عنابستانی و همکاران	مقاله	۱۳۹۴	فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای	به این نتیجه رسیده اند که متغیرهای ابعاد کالبدی و ابعاد زیست محیطی بیشترین تأثیر را روی متغیر کیفیت زندگی داشته و متغیرهای ابعاد اقتصادی و ابعاد اجتماعی در رتبه بعدی قرار دارند
تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاههای روستایی بخش سیمکان شهرستان جهرم تحقیق	عنابستانی و همکاران	مقاله	۱۳۹۳	فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای	به این نتیجه رسیده اند که تفاوت معنی داری بین فراوانی های مشاهده شده و فراوانی های مورد انتظار وجود دارد و همچنین رابطه متغیرهای چهارگانه (زیست محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی) با کیفیت زندگی در روستاها، نشان می دهد که بین ابعاد چهارگانه در کیفیت زندگی رابطه معنی داری وجود دارد. بدین معنا که با افزایش کیفیت ابعاد چهارگانه، کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه افزایش می یابد.
ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی از دیدگاه ساکنین در روستاهای دهستان اصلاندوز استان اردبیل	علیزاده و همکاران	مقاله	۱۳۹۲	مسکن و محیط روستا	این نتیجه رسیده اند که در مجموع امتیاز نهایی سطح رضایت ساکنین نواحی روستایی از محیط سکونتی خود با استفاده از روش تحلیل خوشه ای در سه سطح قابل قبول، متوسط و پایین ارزیابی شده است
سنجش شاخص های کیفیت زندگی در نواحی روستایی دهستان	بدری و همکاران	مقاله		جغرافیا و برنامه ریزی محیطی	به این نتیجه رسیده اند که، تأثیرگذاری عوامل اجتماعی، فرهنگی و محیطی در کیفیت زندگی،

جغرفیای جنوبی شهرستان ترکمن صحرا				سطوح متفاوتی از شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی را به وجود می‌آورند.
سنجش و تحلیل کیفیت زندگی در نواحی روستایی شهرستان نیک شهر	بریمانی و همکاران	مقاله	۱۳۹۲	مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی
ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی، دهستان خاوه شمالی استان لرستان	پورطاهر و همکاران	مقاله	۱۳۹۰	پژوهشهای جغرافیای انسانی
بررسی و سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه	کوچکی نژاد و همکاران	مقاله	۱۳۹۰	مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی
تأثیر برنامه‌های توسعه روستایی بر کیفیت زندگی	کومرو ساین	مقاله	۲۰۲۳	INTERNATION AL JOURNAL OF GEOGRAPHIC AL INFORMATION SCIENCE
فراگیری دیجیتال و کیفیت زندگی روستایی: مطالعه موردی در آمریکای لاتین	گونزالس و لوپز	مقاله	۲۰۲۳	JOURNAL OF COASTAL RESEARCH
بررسی مولفه هایی از جمله ایجاد امکانات تفریحی و فرهنگی در کیفیت زندگی روستائیان	Thiess Buettner Alexander Ebertz	مقاله	۲۰۲۱	JOURNAL econpapers

روستائیان موثر خواهد بود. در نتیجه بعد فرهنگی، اقتصاد، خدمات در کیفیت زندگی روستائیان موثر خواهد بود.					
سه عنصر ابتکاری در مناطق روستایی بدست آمده است. - تفاوت‌های داخلی درون روستایی و در واقع بیشتر از تفاوت بین مناطق شهری و روستایی است. - مناطق روستایی بویژه دور افتاده به دلیل افزایش موانع دسترسی به خدمات، عمدتاً از محرومیت رنج می‌برند. از مهمترین عوامل مورد بررسی در این پژوهش مشکلات حمل و نقل و ارائه خدمات محدود آن هم به دلیل تراکم کم جمعیت میباشد. یعنی چنانچه خدمات از جمله راه دسترسی فراهم شود در کیفیت زندگی موثر خواهد بود.	QUATERNARY GEOCHRONOLOGY	۲۰۱۸	مقاله	Josef Bernard	کیفیت زندگی روستایی
۱ به این نتیجه رسیده که کیفیت زندگی تنها در اشتغال کشاورزی نیست. چرا که در اروپا با ایجاد توسعه اقتصادی و اجتماعی در جهت ایجاد کیفیت زندگی تلاش فراوان و در نهایت عدم مهاجرت صورت گرفته است. رفع محرومیت در سطح زندگی روستائیان به ویژه در کشورهای فقیرتر در کیفیت زندگی آنان مؤثر است، یعنی این که توانایی مالی را با ایجاد اشتغال می‌توان از فقر نجات داد.	GLOBAL AND PLANETARY CHANGE	۲۰۱۴	مقاله	Euro Found	کیفیت زندگی شهری و روستایی اروپا

روش، تکنیک ها و قلمرو

بخش میان جلگه به مرکزیت شهر عشق آباد که در شرف تبدیل به شهرستان میباشد، به عنوان یکی از بخشهای شهرستان نیشابور در ۴۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی و حد فاصل ۵۸ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۵۹ درجه طول شرقی واقع شده است. این منطقه از شمال به کوههای بینالود، از غرب به نیشابور و از جنوب به کوه های کوهسرخ کاشمر منتهی می‌شود.

این بخش شامل سه دهستان غزالی، بلهرات و عشق آباد بوده که دارای ۷۴ روستای دارای سکنه و جمعیت ۳۸۴۷۱ نفر (در سال ۱۳۹۹) بوده است. شهر عشق آباد به عنوان مرکز بخش میان جلگه در سال ۱۳۸۱ به شهر ارتقاء یافته

است. وسعت این محدوده حدود ۳۰۸۷ کیلومترمربع و در فاصله حدود ۲۰ کیلومتری جنوب شهر نیشابور واقع گردیده است. (استاندارداری خراسان رضوی، ۱۴۰۰)

ماخذ: گروه نقشه و GIS سازمان مدیریت و برنامه ریزی خراسان رضوی

تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی-تحلیلی است. ابزارتحقیق پرسشنامه ای محقق ساخته در راستای فرضیه های تحقیق بوده است. برای سنجش روایی پرسشنامه تنظیم شده از تکنیک روایی صوری با قضاوت متخصصان (اساتید دانشگاه) درباره سؤال های تحقیق استفاده شد. پایایی ابزار تحقیق نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ صورت گرفت که با ضریب ۰/۸۵ در جدول شماره ۴ آمده است.

در پژوهش حاضر با توجه به نتیجه سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جامعه آماری شامل ۴۱ روستای باجمعیت بیشتر از ۱۰۰ نفر بوده که ۲۵ درصد آنها (۱۰ روستا) با مجموع ۱۷۰۰ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند، مطابق فرمول کوکران ۳۱۴ پرسشنامه (جدول شماره ۲) در سطح روستاهای نمونه توزیع و توسط سرپرستان خانوار تکمیل گردید.

جدول شماره ۲: توزیع فضایی پرسشنامه ها در سطح روستاهای نمونه

روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
قلعه شیشه	۱۱۲	۲۱
سالاری	۲۹۷	۵۵
ده نو	۷۸	۱۴
کوشک	۶۷	۱۲
رئیزی	۳۲۳	۶۰
کلاته حسن آباد	۱۳۴	۲۵
ماروس	۹۷	۱۸
فدیشه	۴۲۷	۷۸
کلاته باغ	۱۹	۴
حصار سرخ	۱۴۶	۲۷
جمع	۱۷۰۰	۳۱۴

ماخذ: نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ و محاسبه های نگارنده

جدول شماره ۳: سنجش ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه

متغیرهای تحقیق	ضریب الفای کرونباخ
سرمایه های انسانی	۰/۸۵

با توجه به اینکه ضریب آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ شده است پایایی مطلوب ارزیابی و اعتبار درونی تایید گردید. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی و میانگین) و در آمار استنباطی از آزمون t تک نمونه ای برای بررسی وضعیت متغیرها و تاثیر هر کدام از متغیر های سرمایه انسانی بر کیفیت زندگی روستایی استفاده شد. به منظور رتبه بندی هر یک از سرمایه های (انسانی) نیز از آزمون رتبه بندی فریدمن استفاده گردید. (جدول شماره ۵)

یافته ها و تحلیل داده ها

بر اساس یافته های حاصل از پرسشنامه، از مجموع ۳۱۴ پاسخ دهنده، ۳۳ نفر (معادل ۴۲،۴ درصد) پاسخ دهندگان را مردان تشکیل داده و زنان در نمونه با فراوانی ۱۸۱ نفر (معادل ۵۷،۶ درصد) می باشند ۱۴۱ نفر (معادل ۴۴،۹ درصد) مجرد و ۱۷۳ نفر (معادل ۵۵،۱ درصد) متاهل بوده اند.

۹۴ نفر (معادل ۲۹٫۹ درصد) ۲۰ تا ۳۰ سال ۱۱۶ نفر (معادل ۳۶٫۹ درصد) در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال و ۸۰ نفر (معادل ۲۵٫۵ درصد) در گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال و ۲۴ نفر (معادل ۷٫۶ درصد) در گروه سنی بیشتر از ۵۱ سال قرار داشته اند. ۶۳ نفر (معادل ۲۰٫۱ درصد) بی سواد، ۱۱۹ نفر (معادل ۳۷٫۹ درصد) درصد پاسخ دهندگان زیر دیپلم، ۷۴ نفر (معادل ۲۳٫۶ درصد) دیپلم، ۵۸ نفر (معادل ۱۸٫۵ درصد) درصد در سطح لیسانس و بالاتر داشته اند. ۱۳۷ نفر (معادل ۴۳٫۶ درصد) پاسخ دهندگان شاغل و ۱۷۷ نفر (معادل ۵۶٫۴ درصد) فاقد شغل بوده اند. ۲۳ نفر (معادل ۷٫۳ درصد) کمتر از ۵ سال و ۵۰ نفر (معادل ۱۵٫۹ درصد) ۵ تا ۱۰ سال، ۱۰۹ نفر (معادل ۳۴٫۷ درصد) ۱۰ تا ۱۵ سال و ۱۳۲ نفر (معادل ۴۲ درصد) ۱۵ سال و بیشتر سابقه اقامت در روستا داشته اند.

در پژوهش حاضر سرمایه های انسانی شامل مشارکت روستائیان، امنیت، همبستگی و انسجام، اعتماد به یکدیگر، نقش و جایگاه زنان، سلامت، آموزش، دسترسی بیشتر به خدمات، جوان بودن جمعیت، تحصیلات، روحیه تعاون، تعلق خاطر و علاقمندی به روستا، کسب مهارت های مختلف و رضایت از محیط زندگی بوده که به طور جداگانه هر یک از آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

جدول شماره ۴: سنجش میزان تاثیر سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی با استفاده از روش تک نمونه ای

میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی داری
4.24	29.05	313	0.00
مشارکت روستائیان			
4.07	22.37	313	0.00
امنیت			
4.02	22.94	313	0.00
همبستگی و انسجام			
3.89	19.36	313	0.00
اعتماد به یکدیگر			
4.08	24.36	313	0.00
نقش و جایگاه زنان			
3.65	13.80	313	0.00
سلامت			
3.50	9.75	313	0.00
آموزش			
3.43	8.22	313	0.00
دسترسی بیشتر به خدمات			
3.54	10.04	313	0.00
جوان بودن جمعیت			
3.56	10.65	313	0.00
تحصیلات			
3.53	9.35	313	0.00
روحیه تعاون			
3.67	17.50	313	0.00
تعلق خاطر و علاقمندی به روستا			
3.51	12.38	313	0.00
کسب مهارت های مختلف			
3.52	11.03	313	0.00
رضایت از محیط زندگی			
3.74	27.17	313	0.00
سرمایه های انسانی			

بر اساس نتایج جدول شماره ۴ ملاحظه می شود که برای سرمایه های انسانی آماره t و سطح معنی داری ۰/۰۵ کمتر است در کل میانگین ۳/۷۴ بوده که نشان دهنده این است سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستایی تاثیر معنی دار داشته است.

رتبه بندی میزان تاثیر سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستائیان

به منظور رتبه بندی میزان تاثیر هر یک از سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستایی، از آزمون رتبه بندی فریدمن استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول شماره ۵ قابل رویت می باشد که طی آن تاثیر سرمایه های انسانی بر کیفیت زندگی روستایی معنا دار بوده است. ($P < 0.01$) نتایج آزمون فریدمن نیز نشان داد که مشارکت روستائیان بیشترین تاثیر را بر کیفیت زندگی داشته و پس از آن نقش جایگاه زنان و امنیت در رده های بعدی قرار دارد.

جدول شماره (۵): رتبه بندی میزان تاثیرگذاری سرمایه های انسانی

عوامل	میانگین رتبه ها	رتبه
مشارکت روستائیان	9.92	1
امنیت	9.04	3
همبستگی و انسجام	8.89	4
اعتماد به یکدیگر	8.29	5
نقش و جایگاه زنان	9.23	2
سلامت	7.07	7
آموزش	6.37	12
دسترسی بیشتر به خدمات	6.16	14
جوان بودن جمعیت	6.59	9
تحصیلات	6.85	8
روحیه تعاون	6.52	11
تعلق خاطر و علاقمندی به روستا	7.19	6
کسب مهارت های مختلف	6.32	13
رضایت از محیط زندگی	6.55	10

جمع بندی، نتیجه گیری و ارائه راهکارها

توصیف متغیرهای تحقیق از آن جهت دارای اهمیت است که نتایج آزمون فرضیه های پژوهش براساس داده ها و شاخص های این متغیرها استخراج می گردد. برای توصیف متغیرهای پژوهش از شاخص های مرکزی و پراکندگی استفاده شده است. توصیف متغیرهای تحقیق نشان می دهد که متغیرهای مورد بررسی دارای میانگین در حد متوسط بوده اند. یعنی از دید افراد نمونه پژوهش تاثیر سرمایه های انسانی در کیفیت زندگی روستائیان در حد متوسط بوده است.

نتایج آزمون فریدمن نیز نشان داد که مشارکت روستائیان بیشترین تاثیر را بر کیفیت زندگی روستایی داشته و پس از آن نقش جایگاه زنان و امنیت در رده های بعدی قرار گرفته اند.

بطور کلی راهکارهای زیرمی توانند نقش مؤثری در سرمایه های انسانی و کیفیت زندگی روستائیان داشته باشند:

- فراهم سازی امکان ادامه تحصیل به ویژه برای زنان و دختران در روستاهای مورد مطالعه و نیز فراهم سازی تسهیلات آموزشی، بستر سازی دسترسی به اینترنت و ایجاد و دسترسی به کتابخانه های روستایی؛
- فراهم سازی زمینه های درامور روستاها؛
- فرهنگ سازی و همبستگی و انسجام در حفظ سنت های محلی با حمایت مدیران ؛
- تلاش در جهت معرفی و کسب مهارت های مختلف از سوی جوانان ؛
- افزایش علاقمندی و تعلق خاطر روستائیان به محل زندگی خود با حمایت و تقویت مالی و ایجاد پروژه هایی مورد نیاز هر روستا توسط دولت مردان و مدیران ؛
- افزایش کارایی نیروهای انسانی مستقر در روستا در جهت تولید محصولات محلی با کیفیت بالا بمنظور بازارهای فرامحلی از جمله در زمینه صنایع دستی و صادرات محصول پسته؛

The impact of human capital on the quality of life of villagers: a case study of villages in the Mian Jolga district of Neyshabur city.

Abstract

Quality of life is a complex and multidimensional concept that is affected by components such as time and place as well as individual and social values. Special attention to livelihood capitals is of particular importance to improve the quality of life of villagers and includes enjoyment, well-being and individual or social welfare in villages. This article aims to evaluate the impact of human capitals on the quality of life of villagers in the villages of the Middle Plains of Neyshabur County. The present study is applied in terms of its purpose and descriptive-analytical method. A single-sample T-test with principal component analysis was used to analyze the data. The statistical population of the study included 41 villages with a population of more than 100 people, 25% of which (10 villages) with 1700 households were selected as samples to complete the questionnaire according to the Cochran formula. The validity of the questionnaire was confirmed using the face validity technique. In addition, the reliability of the research tool was also measured using Cronbach's alpha coefficient and was above 0.85 for all the dimensions studied, which indicates the desired reliability of the questionnaire. The results of the study showed that among the human capitals, the participation of villagers had the greatest impact on the quality of life of villagers, followed by the status and role of women and security.

Keywords: Human capital, quality of life of villagers, Mid-plains district of Neyshabur city

منابع و مآخذ

۱. استانداری خراسان رضوی، (۱۴۰۰): معاونت سیاسی دفتر تقسیمات کشوری
۲. ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۱: جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران، انتشارات اطلاعات؛
۳. حاجی نژاد، ع، رفیعیان، م. و زمانی، ح (۱۳۸۹): بررسی متغیرهای فردی مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و جدید شهر شیراز، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷؛
۴. حریرچی، ام، میرزایی، خ و جهرمی و مکانی، ۱۳۸۸: چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس ۱۳۸۸، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال دوم، شماره چهارم
۵. رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۳): مقدمه‌ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات قومس؛
۶. رضوانی، محمدرضا و سید علی بدری، (۱۳۹۱): گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: بخش رودبار قصر شهرستان شمیرانات)، مطالعه پژوهشهای شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره سیزدهم؛
۷. شاطریان، محسن، اسکندری، امیر و گنجی پور، محمود (۱۳۹۱): سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره سیزدهم، اصفهان؛
۸. شریفی، زینب، نوری پور، مهدی و کرمی دهکردی، اسماعیل (۱۳۹۶): بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آنها در خانوارهای روستایی، (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان دنا)، نشریه علمی علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۳، شماره ۲؛
۹. شهرکی، محبوبه و شریف زاده، مریم (۱۳۹۴): ارزیابی جایگاه آبریز پروری و معیشت پایدار روستایی کشاورزان شهرستان زاهدان، فصلنامه پژوهش‌های روستایی دوره ۶ (۱)؛
۱۰. عنابستانی، علی اکبر، روستا، مجتبی، محمدی، سید عبدالرضا، درفیعیان، سجاد (۱۳۹۴): تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونت‌گاههای روستایی (نمونه بخش سیمکان، شهرستان جهرم)، فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان؛
۱۱. قالیباف، م، پ، رفصان زاده لسبویی، م. و یاری، شگفتی (۱۳۸۸): سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی، مطالعه موردی بخش نوسود استان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره سوم؛
۱۲. قنبری، یوسف و همکاران، (۱۳۹۲): سنجش و ارزیابی شاخص کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان میاندره شهرستان فسا)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره سوم؛
۱۳. ماجوی، م. و لهسایی زاده، ع، (۱۳۸۵): بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه‌اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی، مطالعه موردی در روستاهای استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴
۱۴. مطیعی لنگرودی، سیدحسن و همکاران، (۱۳۹۲): تبیین استراتژی مناسب ماندگاری جمعیت در سکونتگاههای روستایی (مطالعه موردی شهرستان هشتروند)، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۵، شماره ۴؛
۱۵. نادری، عزت... و سیف رزاقی، مریم (۱۳۶۸): روشهای تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، انتشارات بدر؛
۱۶. نبوی، بهروز (۱۳۷۶): مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی، انتشارات کتابخانه فروردین.

17. Baldwin & et al (1992) Bloom, David, Craig, Patrica H. and Malaney, Pia N. (2001): *The Quality of Life*, New York: Oxford University Press.
18. Brown, J.; Bowling, A. & Flynn, T. (2004). "Models of Quality of Life: A Taxonomy, Overview and Systematic Review of the Literature". European Forum on Population Ageing Research.
19. Brown, J.; Bowling, A. & Flynn, T. (2004). "Models of Quality of Life: A Taxonomy, Overview and Systematic Review of the Literature". European Forum on Population Ageing Research.
20. Bullock, B. S. & Susie, J. (2004). "An Analysis of Technology Use and Quality of Life in a Rural West Texas Community". University of Texas.
21. Bullock, B. S. & Susie, J. (2004). "An Analysis of Technology Use and Quality of Life in a Rural West Texas Community". University of Texas.
22. Collados, C. & Duane, T. (1999). "Analysis Natural Capital Quality of Life: A Model for Evaluating the Sustainability of Alternative Regional Development Paths". *Ecological*. No. 30,.
23. Collados, C. & Duane, T. (1999): "Analysis Natural Capital Quality of Life: A Model for Evaluating the Sustainability of Alternative Regional Development Paths". *Ecological*. No. 30.
24. Human Needs and Subjective Well-being". *Ecological Economics*. Vol. 61. Issue 2.
25. Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., ... & Snapp, R. (2006). "Quality of Life: An Approach Integrating Opportunities, Das, D. (2008). "Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati". *Social Indicators Research*. Vol. 88. Issue 2, Pp. 297-310.
26. Epley, D. R. & Menon, M. (2008). "A Method of Assembling Cross-sectional Indicators into a Community Quality of Life". *Social Indicators Research*. Vol. 88. Issue 2, Pp. 281-296.
27. Lee, Y-J. (2008). "Subjective Quality of Life Measurement in Taipei". *Building and Environment*. Vol. 43. Issue 7.
28. Pacione, M. (2003). "Urban Environmental Quality and Human Well-being: A Social Geographical Perspective". *Landscape and Urban Planning*. Vol. 65. Pp. 19-30.
29. Pal, A. K. & Kamar, U. C. (2005). "Quality of Life Concept for the Evaluation of Societal Development of Rural Community in West Bangal". *Asia-Pacific Journal of Rural Development* .Vol. 5. No. 2.
30. Santos, L. & Martins, I. (2007). "Monitoring Urban Quality of Life: The Porto experience". *Social Indicators Research*, Vol. 80. Issue 2, Pp. 411-425.
31. Stephen J. Stadler, 1987: *The Encyclopedia of Climatology* van Nistrand Rinhold, New York,
32. Skovdis-Worrall J. et al, (2015):
33. Van Kamp, I.; Leidelmeijer, K.; Marsman, G. & de Hollander, A. (2003). "Urban –Environmental Quality and Human Well-being: Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts, a Literature Stud". *Landscape and Urban Planning*, Vol. 65. Issue 1-2, Pp. 5-18.